

► Δημοτικό τραγούδι

Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι είναι προφορικό είδος. Άρχισε να καταγράφεται από τα τέλη του 18ου αιώνα, συστηματικότερα στις αρχές του 19ου, και επί πολλές δεκαετίες αντιμετωπίστηκε ως παραλλαγή γραπτής λογοτεχνίας: έγινε ποίημα, παγιώθηκε ως (ενιαίο) γραπτό κείμενο και επομένως καταργήθηκε ως προφορικό είδος. Πράγματι, με την καταγραφή, το δημοτικό τραγούδι αποσπάται από την προφορική παράδοση και χάνει το μέλος, τον ρυθμό και τον λογοτυπικό του χαρακτήρα – προορίζεται αποκλειστικά για ανάγνωση. Ωστόσο, το δημοτικό τραγούδι ανήκει στο σύστημα της προφορικής παράδοσης, δεν είναι κείμενο παρά συνδυασμός ρυθμού, στίχου και χορού. Στηρίζεται στον αυτοσχεδιασμό με βάση συγκεκριμένα σχήματα λόγου (ποιητικά σημεία, φόρμουλες, λογότυπους). Ακολουθεί και αναπαράγει ορισμένους κανόνες τυποποίησης (ισομετρία κτλ.) και σε αντίθεση προς την επώνυμη γραπτή λογοτεχνία αφήνει ελάχιστα περιθώρια ατομικής δημιουργίας, χωρίς παρά ταύτα να μένει στάσιμο στο χρόνο.

Το δημοτικό τραγούδι εντάχθηκε σχετικά νωρίς στον νεοελληνικό λογοτεχνικό κανόνα ως μέρος της γραπτής (εγγράμματης) παράδοσης. Η ανθολογία του Νικολάου Πολίτη (*Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 1914) ακολουθεί κανόνες της εκδοτικής για την έκδοση των δημοτικών τραγουδιών. Δόκιμες νεοελληνικές γραμματολογίες (Κ. Θ. Δημαράς, Λ. Πολίτης) αφιερώνουν ένα σεβαστό κεφάλαιο στην ιστορία και τις τεχνικές του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού, το οποίο ήδη από τα χρόνια του Γ. Αποστολάκη αποτέλεσε αντικείμενο πανεπιστημιακής διδασκαλίας στο πλαίσιο της νεοελληνικής φιλολογίας.

Παππάς, Φ., Κατσιγιάννης, Α., & Διαμαντοπούλου, Λ. (2016). *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, σ. 16-17.

Κατηγορίες δημοτικού τραγουδιού

Με βάση τη μορφή τους ο Νικόλαος Πολίτης κατέταξε τα δημοτικά τραγούδια σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- α)** τα **καθαρώς λυρικά ή τραγούδια**, εκείνα δηλαδή που τον πυρήνα, την ουσία τους δηλαδή, αποτελεί η έκφραση του συναισθήματος (χαρά, λύπη, αγάπη, μίσος, θαυμασμός) και
- β)** τα **επικολυρικά ή διηγηματικά**, εκείνα δηλαδή που κύριο σκοπό τους έχουν να μας διηγηθούν, με τρόπο ποιητικό, μια παράδοση, μια ιστορία, ένα μύθο. Πυρήνας δηλαδή των τραγουδιών της κατηγορίας αυτής είναι η διήγηση. Τα διηγηματικά αυτά τραγούδια χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: σε όσα αναφέρονται γενικά στη δημόσια ζωή (**ακριτικά, κλέφτικα, θρήνοι** για την **άλωση πόλεων** κ.λπ.), σε όσα αναφέρονται σε εκδηλώσεις και συνήθειες της ιδιωτικής ζωής (**της ξενιτειάς, μοιρολόγια, νανουρίσματα, της αγάπης** κ.λπ.) και τέλος στις παραλογές.

Αθανασόπουλος, Β., Κοκκινάκη Ειρ., Μπίστα, Πολ. (2023).
Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου.
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων & Αθλητισμού/
Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σ. 52.

Μορφολογία δημοτικού τραγουδιού

Τα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζουν ορισμένα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Τα κυριότερα από αυτά είναι τα εξής:

- α)** τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, είναι γραμμένα σε μέτρο ιαμβικό και σε στίχο δεκαπεντασύλλαβο, που χωρίζεται σε δύο ημιστίχια (το πρώτο είναι οκτασύλλαβο, το δεύτερο επτασύλλαβο)

π.χ. Από μακριά τη χαιρετά || κι από κοντά της λέγει

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

- β)** πολύ συχνά το δεύτερο ημιστίχιο αποτελεί επανάληψη και νοηματική αναδίπλωση του πρώτου

π.χ. Εδώ είσαι σκλάβα του πασά, σκλάβα των Αρβανίτων

- γ)** κανονικά η ομοιοκαταληξία είναι στοιχείο που δε χαρακτηρίζει τα δημοτικά τραγούδια· σπάνια και σε ορισμένα μόνο είδη δημοτικών τραγουδιών, όπως είναι λ.χ. τα λιανοτράγουδα, θα συναντήσουμε το φαινόμενο της ομοιοκαταληξίας

δ) στα δημοτικά τραγούδια, ο κάθε στίχος εκφράζει κανονικά ένα πλήρες και ολοκληρωμένο νόημα· χαρακτηρίζεται δηλαδή ο κάθε στίχος και από συντακτική αυτοτέλεια και από νοηματική πληρότητα

π.χ. Ο Χάρος έτρωγε ψωμί, κι η κόρη τον κερνούσε

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που η αρχή και το χαρακτηριστικό γνώρισμα «στίχος και νόημα» παραβιάζεται (ιδιαίτερα όταν ο στίχος περιέχει κλητική προσφώνηση)

π.χ. Ήλιε μου και τρισήλιε μου και κοσμογυριστή μου

ε) η γλώσσα των δημοτικών τραγουδιών είναι ιδιαίτερα δραστική, ζωντανή και παραστατική· αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ποιητική εκφραστική στηρίζεται κυρίως στην πληθωρική χρήση του ρήματος και του ουσιαστικού

π.χ. Κατέβηκε, αγκαλιάστηκαν κι απέθαναν κι οι δύο

στ) σε πολλά δημοτικά τραγούδια συναντάμε το χαρακτηριστικό γνώρισμα των άστοχων ερωτημάτων

π.χ. Μήνα σε γάμο ρίχνονται, μήνα σε χαροκόπι;

ζ) ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι οι σταθεροί εκφραστικοί τρόποι που, καθώς χρησιμοποιούνται αναλλοίωτοι από ποίημα σε ποίημα, αποτελούν πλέον τα λεγόμενα εκφραστικά μοτίβα

η) ιδιαίτερο επίσης χαρακτηριστικό των δημοτικών τραγουδιών είναι ο λεγόμενος παμπυχισμός: όλα δηλαδή τα άψυχα (βουνά, ποτάμια, δέντρα κτλ.) αποκτούν φωνή και συμπεριφέρονται ως ανθρώπινες οντότητες

π.χ. Ο Όλυμπος κι ο Κίσαβος, τα δυο βουνά μαλώνουν

Παρίσης, Ι., Παρίσης, Ν. (2023). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», σ. 43-44.

**ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ, ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΗΧΟΓΡΑΦΗΜΕΝΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ**

Ν.Γ. Πολίτης, [Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού](#)

Claude Fauriel, [Chants populaires de la Grece modern](#)

Γ. Μ. Αποστολάκης, [Τα Δημοτικά Τραγούδια](#)

[Ελληνική Μουσική Βιβλιοθήκη](#)

[Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο Μέλπως Μερλιέ](#)

Πηγή: Γρηγοριάδης, Ν., Καρβέλης, Δ., Μηλιώνης, Χ., Μπαλάσκας, Κ.,
Παγανός Γ., Παπακώστας Γ. *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α΄ Λυκείου*,
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».